

31. Франко І. Стефан-воєвода // Франко І. Зібрання творів у 50 т. – К.: Наукова думка, 1984. – Т.42. – С. 17–56.
32. Франко І. Южнорусская литература // Франко І. Зібрання творів у 50 т. – К.: Наук. думка, 1984. – Т. 41. – С. 101–161.
33. Цертелєв М. О старинных малороссийских песнях // Історія української літературної критики та літературознав-

ства. Хрестоматія. У трьох книгах. Книга перша: Навч. посібник. – К.: Либідь, 1996. – С. 56–62.

34. Шевченко В. Філософсько-освітня думка Лівобережної України та потреби її дослідження // Українознавство. – 2004. – № 3–4. – С. 214–218.

35. Яковенко Н. Нарис історії середньовічної та ранньомодерної України. – 2-е вид., перероб. та розшир. – К.: Критика, 2005. – 584 с.

Александр Хоменко

Предпосылки становления научно-аналитической концепции развития украинской художественной словесности

Аннотация. В статье анализируются предпосылки становления научно-аналитической концепции развития украинской художественной словесности как одного из определяющих направлений научного поиска в украинознавстве. В проекции на исследования М. Грушевского, Д. Дорошенко, О. Прицака, современных ученых, которые осмысливают феномен художественного слова в парадигмальных измерениях разработанной учеными ННДІУВІ концепции нового этапа развития украинознавства, освещается формирование комплекса теоретико-мировоззренческих представлений об устнопоэтических и письменных формах словесности в их развитии и диалектической взаимосвязи. Дается характеристика исторической специфики становления методологических принципов анализа художественной словесности в полифонической системе концентров украинознавства.

Ключевые слова: украинская художественная словесность, устные и письменные формы репрезентации слова, синтез, историческая специфика развития словесности.

Oleksandr Homenko

Backgrounds of Ukrainian artistic literature scientific-analytic conception formation

Annotation. The article analyses backgrounds of Ukrainian artistic literature scientific-analytic conception formation as one of the determinant directions of Ukrainian studies search. In the projection onto researches of M. Grushevskyi, D. Doroshenko, M. Vozniak, O. Pritsak, modern scientists, who comprehend artistic word phenomenon in paradigm dimensions of NRIUS new Ukrainian studies development stage conception. Formation of theoretic-worldview conceptions about folklore and written literature forms in their development and dialectic inter- conditionality is explained. The article characterizes historical specific of artistic literature methodological principles formation in polyphonic system of Ukrainian studies concentrers.

Key words: Ukrainian artistic literature, oral and written forms of word representation, synthesis, historical specific of literature development.

ДЕРЖАВОТВОРЧІ ПОГЛЯДИ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Валентина ЛАЗАРЄВА

молодший науковий співробітник
відділу історико-правових

та теоретико-методологічних проблем українознавства ННДІУВІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню державотворчих поглядів вченого енциклопедичного складу мислення Пантелеймона Куліша та їх осмисленню в науковій літературі як його сучасниками, так і послідовниками, вченими України та української діаспори, зокрема, М. Максимовичем, М. Костомаровим, М. Драгомановим, М. Грушевським, Д. Чижевським, Г. Сергієнком, І. Огородником, П. Кононенко, Т. Кононенко, В. Крисаченком, Б. Лазоренком, С. Гелеєм, Л. Токарем, О. Копиленком, О. Гомотюк та ін. Подається обґрунтування, чому його твори, ідеї та підходи були і залишаються важливим світоглядним джерелом української державотворчої думки і відповідають сучасним потребам державотворення у справі духовного і національного розвитку буття народу.

Ключові слова: погляди П. Куліша, державотворення, українознавство, філософія, свідомість, історія, мова, культура, держава, народ.

Вибір теми дослідження обумовлюється кількома аспектами: важливістю внеску П. Куліша в державотворчий процес України, сутнісною значимістю державотворчих поглядів для реформування сучасного українського суспільства та потребою наукового осмислення в нових реаліях.

Це особливо важливо, тому що на різних етапах формування бази дослідження переважали тенденційні підходи і, як наслідок, його доробок з ряду причин був недостатньо досліджений і вивчений. Осмислення творчого доробку П. Куліша (1819–1897), митця і науковця енциклопедичного складу мислення, який

у своїй творчості серед іншого висвітлював і проблему українського державотворення, набуває важливого значення. Існує невелика кількість праць, в яких розглядалися окремі аспекти цієї проблеми.

Творчість П.Куліша, по-перше, аналізували як його сучасники, так і вчені наступних поколінь, зокрема науковці в незалежній Україні, де державотворча проблема почала досліджуватись більш предметно й цілісно. Дослідження творчого спадку українського діяча важливе не тільки в пізнавальному плані, його державотворчі погляди постають актуальними своєю значимістю для процесів реформування сучасного українського суспільства і, зокрема, для розвитку науки самопізнання, формування його теоретико-методологічної бази. Дослідження дає підставу побачити філософський та українознавчий виміри творчості вченого. Такий погляд на спадщину П. Куліша став домінуючим у ННДІУВІ під час проведення ювілейних читань, присвячених подвижнику [1, 224]. Було зазначено, що «життя і творчість Пантелеймона Олександровича – це шлях великих здобутків, а то й подвижницьких звершень» [2, 13]. Вчені відводять П.Кулішу важливе місце у висвітленні проблеми формування української національної самосвідомості як чинника цілісного пізнання України й українського народу на шляху державотворення. Спадок П.Куліша став об'єктом обговорення на численних конгресах, конференціях, наукових читаннях. Видаються монографії, присвячені життю і творчості українського діяча. Особливо повно його набуток досліджено Є.Нахлікком у двотомній монографії [3, 463, 462].

На тлі посилення уваги до національного відродження України П. Кулішем було оприлюднено низку статей державотворчого характеру. Серед перших, хто усвідомив погляди П. Куліша, були його сучасники М.Максимович, М. Костомаров, Т. Шевченко, І. Пулюй, М. Драгоманов та ін. Знавчі української історії та письменства М. Максимович і М. Костомаров надали об'єктивну оцінку його творчості, зокрема роману «Чорна рада. Хроніка 1663 року» (1857). М. Максимович звернув увагу на те, що це перший історичний твір рідною мовою, який є «цінним дарунком» [4, 215] українському народу в поширенні знань про Україну, хоча вказав і на деякі відхилення дослідника від історичної правди.

Головну увагу М.Костомаров звернув на висвітлення українським діячем доби козаччини [5, 28]. Перші дослідники творчості П. Куліша дещо скептично сприймали бачення автором ролі козацтва в українській історії та Національно-визвольній війні під проводом Б. Хмельницького (1648–1657), вважали, що автор переоцінював впливи російських та польських керманів у минулому.

На противагу до такої думки виступав відомий історик М. Драгоманов, який у статті «Чудацькі думки про українську національну справу» (1892) схвально поставився до авторських суджень П.Куліша щодо внеску козацтва в українську історію, поділяв його критичні погляди щодо місії міщанства у підтримці національних інтересів України. У ґрунтовних критичних Кулішевих оцінках історик побачив нестандартний науковий «в європейському контексті» [6, 348] підхід.

На думку Т. Шевченка, П. Куліш першим глибоко висвітлив цілісний образ України [7, 18].

І, як зазначав І.Пулюй, зробив переклад українською Святого Письма, головної книги для народу, з думкою про те, як здобути для приниженої хлопської мови належне їй місце не лише «в церкві і на амвоні» [9, 59] а й у науці. Поява першого та другого томів «Истории воссоединения Руси» викликала загострену полеміку в київській періодиці, зокрема М.Максимовича, М.Костомарова, Т.Шевченка та інших [8, 1–3].

З відродженням національного руху в Україні, який супроводжувався становленням наукової системи знань про Україну та відзначенням 100-ї річниці від дня народження П.Куліша, дослідження творчості українського діяча значно активізувалося. Упродовж 1899–1902 років І.Франко видав більшість перекладів творів В.Шекспіра, зроблених П.Кулішем з власними передмовами і поясненнями, високо оцінивши їх значимість [10, 167].

Зокрема, Б.Грінченко звернув увагу на символічну назву твору П.Куліша «Україна», його державницьку сутність. Він зазначив, що вчений завжди відстоював самобутній розвиток українського народу, його окремішність, хоча був прибічником державної консолідації України з Росією [11, 5].

Видатний історик, фундатор українознавства М.Грушевський у розвідці «Байда Вишневецький в поезії й історії» (1909) звернув увагу на висвітлення П.Кулішем державницької еліти, зокрема постаті Байди, який своєю відагою справив сильне враження на сучасників [12, 108]. У праці «З історії релігійної думки на Україні» (1925) М.Грушевський окреслив П.Куліша гуртівником нації «на ґрунті культури» [13, 92] та відзначив цінність його наукових праць, в яких висвітлено історію початків козацтва в Україні. На його думку, вчений аналізував процес формування українського козацтва у тісному зв'язку з укладом життя українського народу на широкому соціальному тлі, намагаючись уникнути міфологічних нісенітниць. Належність П.Куліша до козацько-панської верстви, яка свято зберігала національно-культурні й державні традиції, вважав М.Грушевський, визначила основні суперечності у його поглядах, зокрема розбіжності щодо традицій різних верств населення [14, 9], які були в основі «нашого відродження» [15, 9], та побіжно відзначив напруження творчості митця, пов'язаний з проблемами освіти і релігії. Він дав високу оцінку двотомній монографії П.Куліша «История воссоединения Руси», вважав її особливо цінною «з науково-історичного, дослідницького становища» [14, 30].

20-ті роки ХХ ст. виражені працями таких кулішезнавців, як М.Хвильовий, М.Зеров, С.Єфремов, В.Петров. М.Хвильовий, аналізуючи творчість П.Куліша в статті «Думки проти течії» (1926), вказав на європеїзм письменника – гуртівника українців у спільноту [16, 53]. М.Зеров розширив думку М.Хвильового, зазначивши, що П.Куліш-хуторянин збагатив ідею України і «в Європі ставив свій курінь» [17, 282].

На парадокси долі письменника, поєднання в одній особі митця «хуторянина» та «європеїця» звернув увагу В.Петров. На його думку, П.Куліш запропонував концепцію культурного розвитку українського народу [18, 572]. Про внесок П.Куліша у справу духовного і національного розвитку народу [19, 287] йдеться у літературно-критичній статті «Провіяний Куліш» (1927) С.Єфремова.

У 1970-ті роки ХХ ст. дослідження життя і творчості П.Куліша фактично припиняється. В цей час з ідеологічних причин на його творчість було накладено табу. У 1960-х роках інформація про нього друкувалася в енциклопедичних виданнях лише в анотованому вигляді, майже без нових доповнень, де його названо «шаленим реакціонером» [20, 584]. Як виняток назвемо працю Г.Сергієнка про діяльність Кирило-Мефодіївського товариства (членом якого був П.Куліш), в якій автор ідентифікував його з носіями ідеї самостійного існування України як частини «загальнослов'янського», у творах якого «ставилося в залежність від утворення республіканської федерації слов'янських народів» [21, 300]. Також заслуговує на увагу стаття П.Гончарука, в якій науковець характеризував П.Куліша як дослідника, якому було властиве демократичне розуміння історії [22, 17].

У кінці 80-х років ХХ ст. розпочалося відновлення духовного життя народу в Україні. Почали видаватися твори П.Куліша, а в літературно-критичних журналах стали виходити друком розвідки, статті, присвячені окремим аспектам життя і творчості письменника.

Вагомий внесок у вивчення підоснов історико-політичних ідей П.Куліша зробили вчені діаспори, зокрема Д.Дорошенко, С.Томашівський, Б.Лепкий, О.Дорошкевич, Д.Чижевський, Є.Маланюк та ін. Так, видатний історик Д.Дорошенко у статті «Пантелеймон Куліш» (1918) зазначив, що не останню роль у формуванні поглядів письменника відіграв період 1864–1867 років, коли він перебував на службі у Варшаві й долучився до польських архівів. Відтоді, за словами критика, козаків він побачив не захисниками правди, а «руїниками» [23, 30] культурних здобутків. У розвідці «Розвиток етнографічних дослідів і їх зв'язок з історіографією. «Народ» як об'єкт історії» (1923) Д.Дорошенко наголосив, що митець відстоював думку, висловлену ним в епілозі до «Чорної ради», про неспроможність українського народу на той час до самостійної державності, тому і вважав за потрібне об'єднання «північної» й «південної» Русі [24, 105].

С.Томашівський у статті «Під колесами історії» (1922) зауважив, що письменник не зумів створити яскравий національно-державницький ідеал [25, 94]. Проте Б.Лепкий у передмові до творів П. Куліша (1922–1923) застерігав щодо обов'язкового засвоєння уроків і досвіду історії, щоб у майбутньому не втратити власної держави [26, 11].

Д.Чижевський у розвідці «Нариси з історії філософії на Україні» (1931) висловив переконання, що П.Куліш ще на початку своєї культурологічної діяльності як член Кирило-Мефодіївського товариства поєднав «... українську національність з християнством» [27, 17] на романтичному принципі, в якому «внутрішнє» визначало духовність людини, а для П.Куліша воно порівнювалося з Україною, народом, мовою [27, 120]. Є.Маланюк визнавав, що діяльність П.Куліша була державницька [28, 187].

Наступний етап дослідження державотворчих поглядів П.Куліша пов'язаний з періодом незалежної України (1991 р. – до сьогодення), коли активізувалося вивчення життя і творчості П.Куліша в таких напрямках, як його місце в історії, літературі, мові, культурі, суспільному житті і частково в філософії і українознавстві. Саме в цей час вийшло друком чимало публікацій,

присвячених окремим аспектам історичної, філософської і українознавчої спадщини митця як інтегративної системи знань про Україну і українців. Це передусім наукові праці О.Копиленка, І.Огородника, С.Гелея, Є.Нахліка, в яких автори звернули увагу на П.Куліша як речника української ідеї, що окреслив корені української державності [29, 149], на послідовність митця «в ідеї України, її відродженні» [30, 156], а також аналізують причини його відмови від політичної боротьби та зосередження уваги на культурно-освітній діяльності, доводять її як основу «для вироблення елементарних форм державності» [31, 122]. Було висловлено твердження, що П.Куліш турбувався про державотворчу ідею й запропонував нову політизовану історію України [3, 462].

У 2-томній хрестоматії «Українознавство» (1996–1997) В.Крисаченко назвав П.Куліша одним із засновників Кирило-Мефодіївського братства, який працював «над ідеологією Братства, формуванням його програмових засад, мети, принципів діяльності тощо» [32, 246]. О.Гомотюк у монографії «Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті роки ХІХ ст. – перша третина ХХ ст.)» (2007) частково проаналізовано наукову спадщину П.Куліша і зазначено, що її пронизує ідея України [33, 141].

Відчутно підвищилася кількість досліджень творчості П.Куліша у філософському зрізі [34].

Дослідження наших сучасників розглядають творчий доробок П. Куліша в українознавчому контексті. Особливо маємо відзначити Кулішеві читання, які відбулися в Інституті українознавства [1]. У виступах науковців-українознавців П.Кононенко і Т.Кононенко йшлося про те, що «Чорна рада» П.Куліша «була присвячена процесам і проблемам в еволюції української нації та державності» [2, 14]. В.Погребенник зазначив, що патріоту-історіософу «належить честь закладання наукових основ студіювання України в синтезі її історіографії, етнології та культурології» [35, 41]. А.Погрібний акцентував увагу на художній трансформації Кулішем української ідеї [36, 27]. Л.Токар, аналізуючи листи українського діяча, відзначив, що він стояв біля витоків «духовного відродження українського народу» [37, 75]. Б.Лазоренко відзначив оптимістичний погляд П.Куліша щодо створення у майбутньому власної держави [38, 66]. І.Плющ, голова правління Міжнародного благодійного фонду «Фонд Пантелеймона Куліша» (1999), у своїй промові «Пантелеймон Куліш і сьогодення» (2000) зазначив, що серед промисловців і політиків пробудилися благодійницькі настрої, тому завдання фонду: 1) перевидання творів П. Куліша і Ганни Барвінок – його дружини; 2) відкриття музею П. Куліша в Києві; 3) оголошення конкурсу на проект пам'ятника українському діячеві; 4) вулиці Паньківській повернути стару назву – вулиця Пантелеймона Куліша [39, 4].

З'являються статті у періодичній пресі. Так, в альманасі «Молода нація» у розвідці «Авторський список другого видання «Истории воссоединения Руси» (2004) Я. Федорук зауважив, що це видання мало великий вплив на формування суспільно-політичної думки [40, 93]. На метаморфозах історичних поглядів П. Куліша акцентував увагу історик О. Ясь [41, 78].

Отже, у результаті проведеного дослідження вдалося встановити, що творчість П.Куліша більш цілісно розглядалася попередниками за історичним, мовознавчим, літературним і частково філософським та українознавчим напрямками.

Ураховуючи попередні напрацювання дослідників, констатуємо, що й до цього часу окремого дослідження державотворчих поглядів П.Куліша немає. Зважаючи на особливу роль українського діяча в розумінні державотворчих питань як на теоретичному, так і практичному рівні, автор переконана, що з'ясування його поглядів буде корисним не лише в контексті розробки питань новітнього українознавства, насамперед, для історіософського осмислення буття українського народу в сучасному державотворенні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Творчі та ідейні шукання П.О.Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша / За заг. ред. П.П.Кононенка та І.С.Плюща. – К.: МП «Леся», 2000. – 224 с.
2. Кононенко П., Кононенко Т. Могутній талант // Творчі та ідейні шукання П.О.Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша / За заг. ред. П.П.Кононенка та І.С.Плюща. – К.: МП «Леся», 2000. – С. 8–26.
3. Нахлік Є. Пантелеймон Куліш: Особистість, письменник, мислитель: У 2 т. / НАН України, Львівське відділення Інституту літератури імені Т.Г.Шевченка; Міжнародний фонд Пантелеймона Куліша – К.: Український письменник, 2007. – (Серія «Літературознавчі студії» / 12; Вип. 11). – Т. 1: Життя Пантелеймона Куліша. – 463 с. – Т. 2: Світогляд і творчість Пантелеймона Куліша. – 462 с.
4. Максимович М. Лист до Г.Галагана // Русская беседа. – Т. 1. – 1857. – С. 215.
5. Костомаров М. Рецензія. Чорна рада. Хроніка 1663 року / Николай Костомаров // Современник. – СПб., 1857. – Т. LXVII. – Кн. 1. – Отд. 2. – С. 28.
6. Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу // Літературно-публіцистичні праці: В 2 т. – К.: Наук. думка, 1970. – Т. 2. – С. 348.
7. Шевченко Т. Щоденник / Тарас Шевченко: Зібрання творів у 6 т. – К.: Наук. думка, 2003. – С. 18.
8. Иващенко П. Шевченко, Максимович и Костомаров пред историческим судом Кулиша // Киевлянин. – 1875. – 8 марта. – № 29. – С. 1–3.
9. Пулюй І. Молитовник. Псалтир. – К., 1978. – С. 17.
10. Франко І. Передмова до Кулішевого перекладу «Гамлета» Шекспіра // Франко Іван: Зібр. тв. у 50 т. / Іван Франко. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 32. – С. 167–169.
11. Гринченко Б.Д. П.А. Кулиш [Текст]: біогр. очерк / Грінченко Б.Д. – Чернігов: Тип. губ. земства, 1897. – С. 5–6.
12. Грушевський М.С. Байда Вишневецький в поезії й історії // Записки Українського Наукового товариства в Києві / Михайло Сергійович Грушевський. – К., 1909. – Т. 3. – С. 108.
13. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні / Грушевський М. – К.: Освіта, 1992. – С. 92.
14. Грушевський М. В тридцять роковини П.Куліша. Соціально-традиційні підоснови Кулішевої творчості / Михайло Грушевський // Україна. – К., 1927. – Кн. 1–2. – С. 9.
15. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні / Грушевський М. – К.: Освіта, 1992. – С. 92.
16. Хвильовий М. Думки проти течії – Х., 1926. – 53 с.
17. Зеров М.К. Поетична діяльність Куліша // Українське письменство XIX ст. Від Куліша до Винниченка (нариси з новітнього укр. письменства): статті / Микола Зеров. – Дрогобич: Відродження, 2007. – С. 282.
18. Петров В. Пантелеймон Куліш у п'ятдесяті роки. Життя. Ідеологія. Творчість. – К., 1929. – Т. 1. – 572 с.
19. Єфремов С. Провіянй Куліш. Характер і завдання дослідів про Куліша // Літературно-критичні статті. – К.: Дніпро, 1993. – С. 287–293.
20. Радянська історична енциклопедія України: в 4-х т. – К.: Головна редакція УРЕ, 1970. – Т. 2. – С. 584.
21. Сергієнко Г.Я. Суспільно-політичний рух на Україні після повстання декабристів. 1826 – 1850 / Сергієнко Г.Я. – К., 1971. – 300 с.
22. Гончарук П. Історичні погляди П.О. Куліша під час його перебування в Кирило-Мефодіївському товаристві / Петро Гончарук // Український історичний журнал. – 1969. – № 8. – С. 17–22.
23. Дорошенко Д. Пантелеймон Куліш. – Київ–Лейпциг: Українська накладня, 1918. – С. 30.
24. Дорошенко Д. Розвиток етнографічних дослідів і їх зв'язок з історіографією. «Народ» як об'єкт історії // Огляд української історіографії. – Прага, 1923. – С. 105–114.
25. Томашівський С. Куліш і українська національна ідея // Під колесами історії. – Берлін, 1922. – № 1–3. – С. 94–102.
26. Лепкий Б. Передмова // Куліш П. Твори: В 2 т. – Берлін, 1923. – Т. 1. – С. 11.
27. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – Мюнхен, 1983. – С. 17.
28. Маланюк Є. В Кулішеву річницю // Книга спостережень: Статті про літературу / Маланюк Є. – К., 1997. – 187 с.
29. Копиленко О. Л. Українська ідея: перші речники / Інститут національних відносин і політології НАН України. – К., 1994. – С. 112–130.
30. Огородник І. В. Куліш Пантелеймон Олександрович (1819–1897) // Українська філософія в іменах / За ред. М.Ф. Тарасенка. Навч. посіб. / Огородник І.В. – К.: Либідь, 1997. – 328 с.
31. Гелей С. Консервативна течія в суспільно-політичній думці України XIX ст. / Гелей С. – Львів, 1996. – 122 с.
32. Крисаченко В. С. Українознавство: Хрестоматія. – В 2 кн. / Крисаченко В. С. – К.: Либідь, 1996. – Кн. 1. – 352 с.
33. Гомотюк О. Злет і трагедія українознавства на зламі епох (90-ті рр. XIX – перша третина XX ст.). – Тернопіль: Економічна думка, 2007. – С. 141.
34. Бойко М.П. Суспільно-політичні та філософські погляди П.Куліша: Дис. ...канд. філос. наук: 09.00.05 / Бойко Микола Петрович. – Д., 1998. – 172 с.; Поперечна Г.А. Філософська антропологія та історіософія Пантелеймона Куліша: Дис. ...канд. філос. наук: 09.00.05 / Поперечна Галина Антонівна. – К., 1998. – 158 с.; Сініцина А.В. Історико-філософські ідеї українського романтизму (П.Куліш, М.Костомаров): Дис. ...канд. філос. наук: 09.00.05 / Сініцина Алла Василівна. – Івано-Франківськ, 2001. – 194 с.
35. Погребенник В. Образ України в поезії Пантелеймона Куліша // Творчі та ідейні шукання П.О. Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша / За заг. ред. П.П. Кононенка та І.С. Плюща. – К.: МП «Леся», 2000. – С. 41–45.
36. Погрібний А. Гарячий Куліш // Творчі та ідейні шукання П. О. Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша / За заг. ред. П.П. Кононенка та І.С. Плюща. – К.: МП «Леся», 2000. – С. 27–38.
37. Токар Л. Духовна спадщина П.Куліша як джерело українознавства // Творчі та ідейні шукання П. О. Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша / За заг. ред. П.П. Кононенка та І.С. Плюща. – К.: МП «Леся», 2000. – С. 75–81.
38. Лазоренко Б. Пантелеймон Куліш як філософ // Творчі та ідейні шукання П. О. Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша / За заг. ред. П.П. Кононенка та І.С. Плюща. – К.: МП «Леся», 2000. – С. 65–67.
39. Плющ І. Пантелеймон Куліш і сьогодення // Творчі та ідейні шукання П. О. Куліша в контексті сьогодення: Зб. наук. праць до 180-річчя від дня народження Пантелеймона Куліша / За заг. ред. П.П. Кононенка та І.С. Плюща. – К.: МП «Леся», 2000. – С. 4.
40. Федорук Я. Авторський список другого видання «Истории воссоединения Руси» / Ярослав Федорук // Молода нація. – К., 2004. – № 1. – С. 93–98.
41. Ясь О. Історичні погляди Пантелеймона Куліша в світлі інтелектуальних метаморфоз 1870–1880-х рр. // Історіографічні дослідження в Україні / Олексій Ясь. – К.: НАН України, Ін-т історії України, 2007. – Вип. 17. – С. 78–106.

Валентина Лазарева

Государствосозидательные взгляды Пантелеймона Кулиша как объект научного исследования

Аннотация. Статья посвящена исследованию государствосозидательных взглядов ученого энциклопедического склада мышления Пантелеймона Кулиша и их осмыслению в научной литературе как его современниками, так и последователями, учеными Украины и украинской диаспоры, в частности, М.Максимовичем, Н.Костомаровым, М.Драгомановым, М.Грушевским, Д.Чижевским, Г.Сергиенко, И.Огородником, П.Кононенко, Т.Кононенко, В.Крысаченко, С.Гелеем, Л.Токарем, А.Копыленко, О.Гомотюк, Б.Лазоренко и др. Дается обоснование, почему его произведения, идеи и подходы были и остаются важным мировоззренческим источником украинской государствосозидательной мысли и соответствуют современным потребностям государства в деле духовного и национального развития жизни народа.

Ключевые слова: взгляды П.Кулиша, государствосозидание, украинознавство, философия, сознание, история, язык, культура, государство, народ.

Valentyna Lazareva

Panteleimon Kulish's state building views as a scientific research object

Annotation. The article is dedicated to the research of Panteleimon Kulish's state building views and their understanding in scientific literature both by contemporaries and followers, Ukrainian scientists and the Diaspora ones, especially M.Maksumovych, M.Kostomarov, M.Dragomanov, M.Grushevkyi, D.Chyzhevskyi, Y.Sherah, G.Sergijenko, O.Kopylenko, P.Kononenko, T.Kononenko, Y.Figurnyi, L.Tokar, etc. The justification is given why his works, ideas and approaches were and still remain an important world-view source of Ukrainian state-building thought and meet modern needs of state-building in case of spiritual and national human being development.

Key words: P.Kulish's views, state-building, Ukrainian studies, philosophy, consciousness, history, language, culture, state, nation.

Сучасне українознавство цілком підставово відносить першопочатки осмислення універсалізму нашої художньої словесності до часу з'яви писемних фіксацій українського слова. Звичайно, це були тільки першопочатки, а не повноцільний науковий розмисел з розробленим категоріальним апаратом, але певні – і то засадничо важливі – елементи рефлексії над образною субстанцією слова натоді вже оприявнювалися.

... Сама тематика письменства Київської Русі виразно виокремлювала його з-поміж літератур інших етнічних спільнот тієї епохи: воно центрувало свою увагу не на питаннях династичних або вузькостанових, а довкола проблем, важливих для історичного буття народу і держави – єднання окремих князівств довкола Києва, консолідації зусиль у боротьбі із кочовими ордами Степу.